

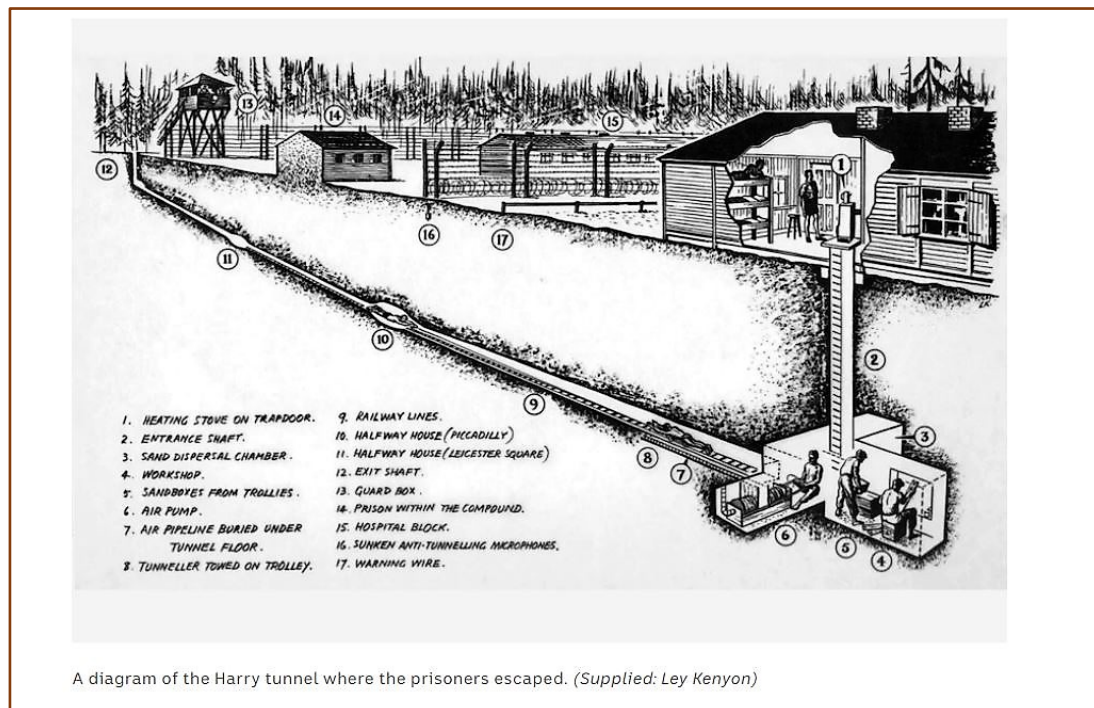
De grote ontsnapping.

FEITEN EN FABELS BETREFFENDE "THE GREAT ESCAPE".

Na de gedurfde ontsnapping uit het kamp Stalag Luft III van geallieerde krijgsgevangenen werd de ruim 100 meter lange doorgang, met de bijnaam 'Harry', door de Duitsers verzegeld.

Ondanks de enorme belangstelling voor het onderwerp, aangemoedigd door de Amerikaanse film uit 1963, bleef veel onduidelijk. Een vierde tunnel met de codenaam "George" bleef decennialang ongestoord. De kampplaats lag achter het IJzeren Gordijn en de Sovjets hadden geen interesse in de betekenis ervan.

Maar eindelijk hebben Britse archeologen in 2011 "George" blootgelegd en zijn opmerkelijke geheimen ontdekt. Hierop komen we verderop terug.

Stalag Luft III was een Duits krijgsgevangenenkamp circa 150 km zuidoost van Berlijn. In de buurt van Sagan, destijds Duits grondgebied, heden ten dage Pools. (Zagan)

Het kamp herbergde duizenden gevangen van de geallieerde luchtmachten. Het kamp werd beschouwd als één van de kampen waaruit ontsnappen moeilijk, zo niet onmogelijk werd geacht. Hiervoor werden drie redenen aangevoerd.

1. De bodem waarop het gebouwd was bestond uit zand, in de meest letterlijke zin van het woord „los zand” zonder enige samenhang. Bovendien was het geel zand, dat moeilijk onopgemerkt afgevoerd kon worden.
2. De barakken waren verhoogd gebouwd zodat er een doorkijk was onder de vloeren.
3. Rond het kamp was een ring van seismografische microfoons geplaatst.

Geel zand

Maar dit alles was niet voldoende om [RAF Squadronleader Roger Bushell](#) ervan te weerhouden een plan te ontwikkelen voor de massale ontsnappingspoging in het voorjaar van 1944.

Bushell was neergeschoten tijdens de evacuatie van Duinkerken in 1940. Toen hij in oktober 1942 overgeplaatst werd naar Stalag Luft III had hij al twee ontsnappingspogingen ondernomen vanuit andere kampen.

Bushell stelde een comité samen onder de codenaam "Big X".

Doelstelling: 200 man in één poging uit het kamp te krijgen.

Hoe? „Three bloody deep, bloody long tunnels will be dug – Tom, Dick and Harry. One will succeed”. (Zijn eigen woorden).

Roger Bushell

De film suggereerde dat het een kleine groep, merendeels Amerikanen, was die aan de uitvoering werkte. In werkelijkheid waren meer dan 600 man erbij betrokken.

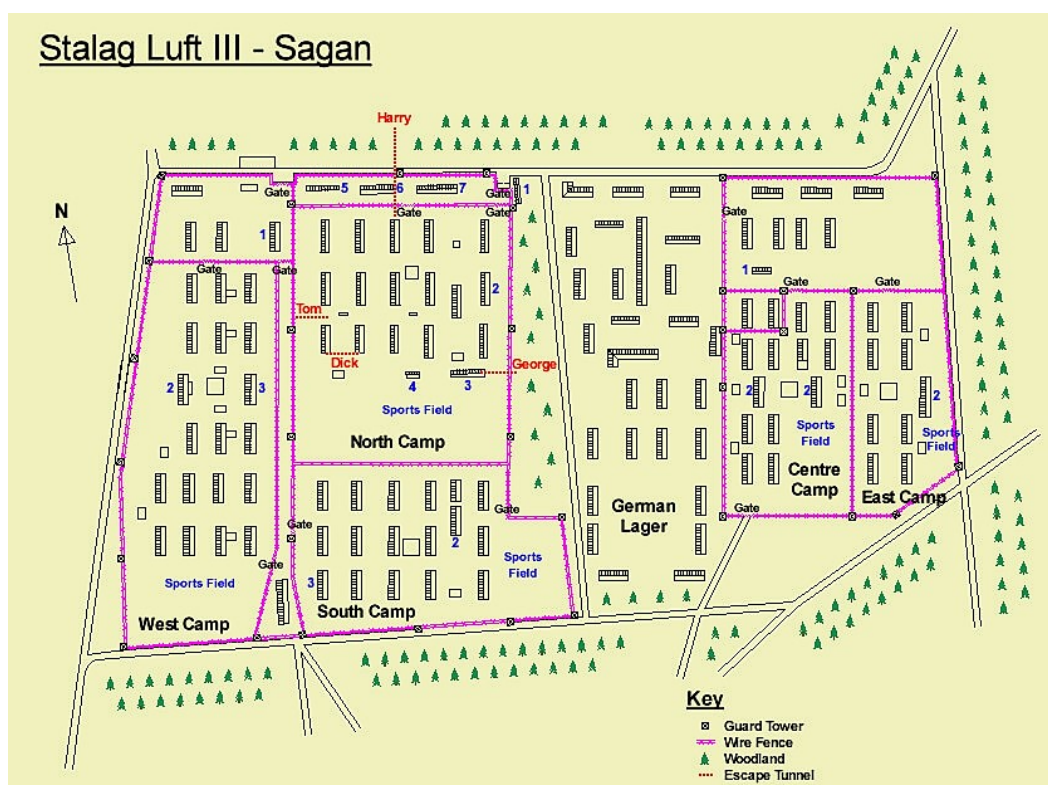
Overigens waren de Amerikanen al geruime tijd voor de ontsnapping overgeplaatst naar een ander kamp.

Gezien het grote aantal betrokkenen bij het plan en het belang van geheimhouding dreigde Bushell met de krijgsraad als iemand het woord „tunnel” zou gebruiken.

Het was ook niet nodig, de mannen konden over Tom, Dick en Harry praten zonder dat het „t-woord” viel.

De constructie van "Tom" werd gestart naast de schoorsteen in barak 123. Hij werd echter al snel ontdekt en opgeblazen door de bewakers.

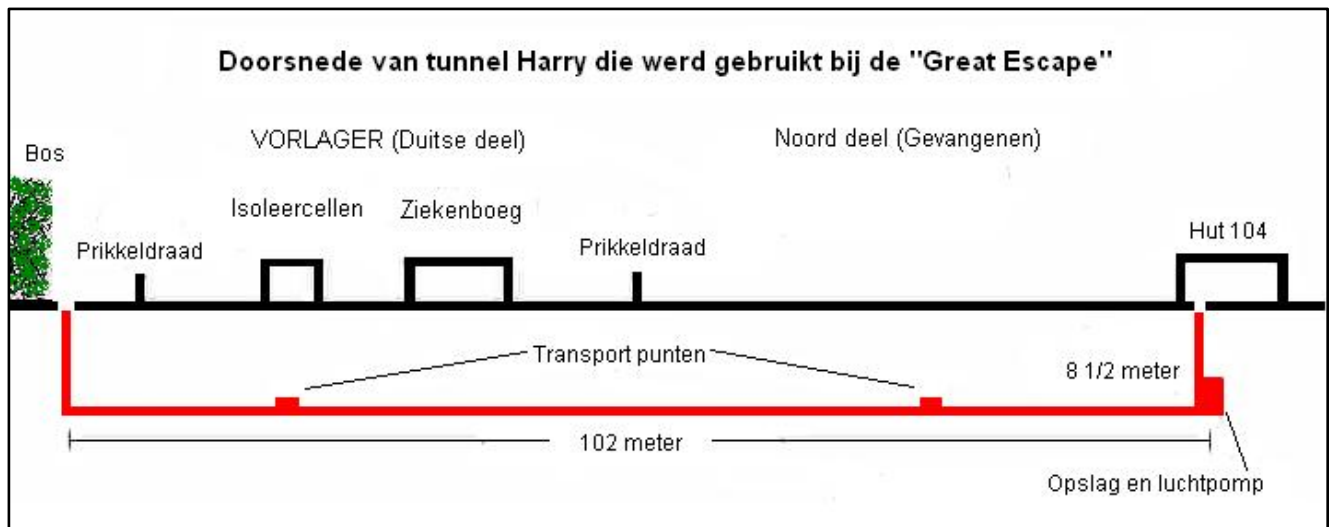
"Dick" werd opgezet in de doucheruimte van barak 122. De plaatst waar de uitgang zou komen bleek echter bestemd te zijn voor uitbreiding van het kamp en het graven werd gestopt. De al gerealiseerde ruimte werd benut als opslagplaats en om een deel van het zand uit "Harry" te dumpen.

De ingang van "Harry" was verborgen onder een kachel in barak 104.
Na een constructietijd van circa een jaar was de tunnel gereed in maart 1944.

Gegraven op een diepte van ruim acht meter had men het microfoonbereik omzeild. De lengte was ongeveer 102 meter tot (bijna) de bosrand. De doorsnede bedroeg minder dan 70 centimeter in het vierkant.

Dit lijkt krap; bedenk echter dat vele mannen al lange tijd gevangen zaten en dat het rantsoen varieerde tussen de 1500 en 1900 calorieën per persoon/per dag. Als we ervan uitgaan dat een gezonde, actieve man circa 2500 calorieën nodig heeft is het niet moeilijk te snappen dat de doorsnee van de tunnel voldoende was voor een doorsnee krijgsgevangene die de broekriem al vele malen strakker had aangehaald

Er kwam nogal wat vindingrijkheid aan te pas bij de constructie.

- Circa 100.000 kg zand moest verplaatst worden met zelfgemaakt gereedschap en afgevoerd worden zonder op te vallen.
- Er was een trolley systeem aangelegd dat met behulp van touwen de gevangenen door de tunnel transporteerde.
- Er was een luchtvoorziening aangelegd om de nodige zuurstof in de tunnel te krijgen voor de werkers en aanvankelijk voor de kaarsverlichting. Later had men zelfs elektrisch licht!
- Er waren twee tussenstations gemaakt; met de nodige humor „Piccadilly Circus” en “Leicester Square” genoemd.
- Om instortingen te voorkomen moest de tunnel gestut worden.

Toen de Duitsers na de ontsnapping gingen inventariseren misten ze: 4.000 bedplanken, 52 grote tafels, 34 stoelen, 76 banken, 635 matrassen, 192 bed overtrekken en 161 kussens.

Ook was de bestekvoorraad niet meer op orde. Weg waren duizenden messen, lepels, vorken en ongeveer 1400 lege blikken "[Klim Tins](#)" waarin melkpoeder had gezeten. De laatsten waren o.a. gebruikt om de ventilatieschacht te construeren, maar er werd ook gereedschap van gemaakt.

Voor de verlichting was zo'n 300 meter kabel met toebehoren "georganiseerd" en aangesloten op het net in het kamp. De complete lijst was nog langer.

Toen de tunnel gereed was werd gewacht op de eerste nacht zonder maan, liefst met bewolking.

Die kwam van 24 op 25 maart 1944.

Er was een „vluchtelingenlijst” gemaakt, (200 namen) opgesplitst in drie groepen met een bepaalde prioriteit.

De groepshoofden van het comité „Big X”; zij die vreemde talen beheersten en zij die het meeste werk hadden verzet zouden als eersten gaan.

De eersten hadden ook de beste burgerkleding gekregen of Duitse uniformen, verkregen door omkoping van of met een beetje chantage van Duitse bewakers. Zij hadden ook de beste kaarten ([hierop komen wij nog terug op blz. 6](#)) en de meest overtuigende, valse identiteitsbewijzen. Men was erin geslaagd een camera in handen te krijgen die bij de falsificatie uitstekend van pas was gekomen.

De volgers moesten het doen met kleding, werkvergunningen en reisbescheiden van mindere aard.

Om 20.45 uur ging de eerste man de tunnel in. Op dat punt gingen de realiteit en de film heel ver uit elkaar. De laatste toonde redelijk fraai lenteweer terwijl de ontsnapping was in de koudste winter die dat deel van het land in 30 jaar beleefde. Het vroom dat het kraakte en er lag een dik pak sneeuw.

De afdekking van de uitgang was vastgevroren en er ging meer dan een uur heen om die open te krijgen.

De eerste van een reeks ongelukkige omstandigheden die de ontsnapping parten speelde.

Het tweede probleem was dat de tunnel net te kort was. Ze kwam niet uit in de bosrand maar net ervoor, op open terrein dichtbij een wachttoren. Op de foto links zien we de markering van de uitgang aan de overkant van wat nu een weggetje is. Luttele meters buiten de afrastering.

Er werd nog even overwogen de ontsnapping iets te verdagen en de tunnel eerst te verlengen. De vervalste papieren, met name de reisvergunningen, waren echter van een datumstempel voorzien, uitstel was dus uitgesloten.

Er was een touw uitgelegd van de tunneluitgang naar een klein schuttinkje in de nabijheid. De eerste man verschool zich daar en gaf een ruk aan het touw als „veilig” signaal.

Het tempo van transport lag daardoor veel lager dan begroot. Men had gehoopt op elke twee minuten één man. In de praktijk bleek dat elke zes minuten één persoon haalbaar. Er waren kleine instortingen en mannen die even vast kwamen te zitten. En de stroom viel tijdelijk uit ten gevolge van luchtaanval in de omgeving.

Om ongeveer 5.00 uur in de morgen kroop man nr. 76 naar de vrijheid. Nummer 77 werd betrappt door een Duitse schildwacht die meteen alarm sloeg.

Dat veroorzaakte een grote paniek en verwarring bij de mannen in de tunnel en in barak 104.

Razendsnel werden de gebruikelijke kleren weer aangetrokken, de valse papieren werden verbrand en de opgespaarde rantsoenen razendsnel geconsumeerd.

De enorme mensenjacht die de Nazi's toen opstartten resulteerde erin dat van de 76 ontsnapten er 73 binnen twee weken weer waren opgepakt.

Slechts drie van de geplande tweehonderd zouden erin slagen de vrije wereld weer te bereiken.

[Jack Lyon, een RAF navigator](#), zat in Stalag Luft III tijdens de ontsnapping.

Eerst nog onbekend met de trieste afloop, vertelde hij dat de ontsnapping onmiskenbaar heel belangrijk was geweest destijds.

Hij zei:

“het was prima voor het moraal van de gevangenen; vooral voor hen die er al heel lang zaten. En geloof mij: in krijgsgevangenkampen is moraal heel belangrijk”.

Jack Lyon tijdens een interview bij zijn 100ste verjaardag

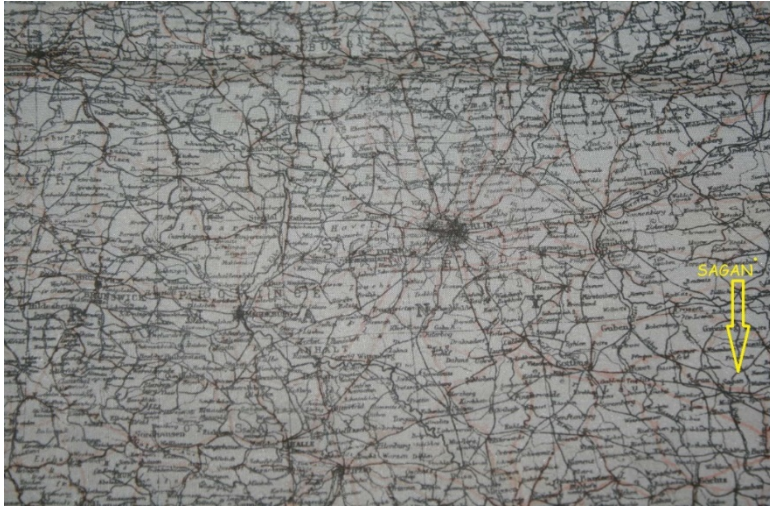
Zijn mening over de film: *“absolute rubbish”.*

Terug naar de film.

Daarin kwam het niet echt uit verf, maar de werkers waren van meerdere nationaliteiten. Verreweg de meesten waren Brits, maar de echte tunnelwerkers waren overwegend Canadees met kennis van de mijnbouw. Verder waren er werkers uit Polen, Nieuw-Zeeland, Australië en Zuid-Afrika.

Een heel apart verhaal zit verscholen achter de kaarten die een aantal gevangenen tot hun beschikking hadden gekregen.

Een uiterst nuttig hulpmiddel is een handige en nauwkeurige kaart. Een kaart waarop je niet alleen aan plaatsbepaling doet, maar waarop ook „safe houses” staan of andere strategische informatie zoals spoorlijnen, stations, havens, enz.

Kaart op zijde van een deel van Duitsland

Papieren kaarten hebben een paar echte nadelen: ze „ritselen” bij openen en opvouwen, slijten snel en zijn niet tegen vocht bestand.

Iemand op [de afdeling MI-5](#) in Groot-Brittannië kwam op het (briljante) idee kaarten op zijde te drukken.

Voordelen: het is duurzaam, kan tot kleine propjes worden geknepen en kan vaak open en dicht worden gevouwen zonder geluid te maken.

Destijds was er maar één fabrikant in het Verenigd Koninkrijk die de technologie in huis had om zijde te bedrukken: John Waddington Ltd.

Daarnaar gevraagd wilde het bedrijf graag bijdragen aan de oorlogsinspanningen

Puur toeval was het dat Waddington ook de Britse licentiehouder was voor het, toen al, populaire bordspel "Monopoly". Eveneens toeval was het, dat onder de noemer „spelletjes en tijdverdrijf”, dit spel gekwalificeerd was om in de Rode-Kruis pakketten verzonden te worden naar krijgsgevangenen.

In een oude werkplaats op het terrein van Waddington, streng bewaakt, werd de productie van ontsnappingskaarten opgestart.

Afgestemd op elke regio van Duitsland, Frankrijk, Italië of waar dan ook geallieerden waren. Deze kaarten konden in dermate kleine stukjes worden gevouwen dat ze in een Monopoly-speelstuk zouden passen.

De vindingrijkheid van de werklieden kende amper grenzen. Omdat ook speelkaarten werden geproduceerd werden er kaarten, als een sandwich, tussen de voorkant en achterkant van een speelkaart geseald.

Een tweedelige metalen vijl; Duits, Frans en Italiaans geld, noem het en er werd een oplossing gevonden.

Mini-kompassen in fiches, later ook in uniformknopen van de RAF.

Voor hen die het interesseert:

<https://www.historyextra.com/period/second-world-war/monopoly-maps-the-history-of-mi9s-secret-second-world-war-escape-programme/>

Het verhaal over het aandeel van Waddington en haar medewerkers werd pas in 2007 vrijgegeven. Toen werden ze publiekelijk geëerd.

De ontsnaptingsactie was dan wel redelijk succesvol, de afloop ervan tart elke beschrijving.

We schreven al dat binnen enkele weken 73 man werden opgepakt.

Slechts drie slaagden erin hun vrijheid te behouden en veilig terug te keren.

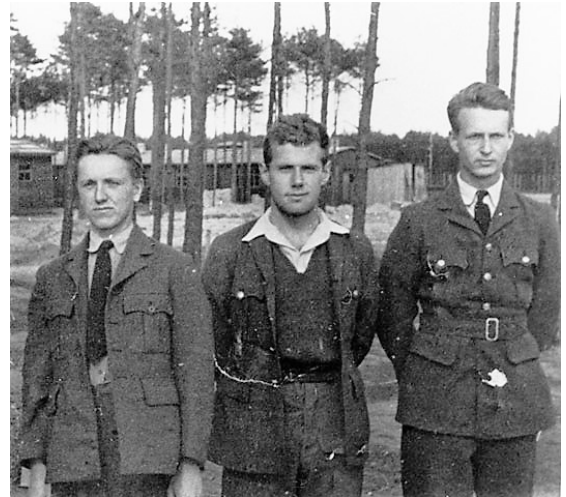
Ook hier spoorde film niet met de werkelijkheid. Daarin werd als nationaliteit opgegeven: een Brit, een Pool en een Australiër.

Het waren echter twee Noren, Jens Müller en Per Bergsland die per trein Stettin bereikten en daar aan boord van een Zweeds schip werden gesmokkeld dat hen naar Gotenburg bracht.

Van der Stok

De derde was een Nederlander: Bram van der Stok. Hij reisde praktisch door heel bezet West-Europa en kwam uiteindelijk in Gibraltar aan. Van daar keerde hij per vliegtuig terug naar Engeland. Meer over hun opmerkelijke reizen vind u achter onderstaande link.

Vlnr: Bergsland, NN, Müller

<https://theescapeline.blogspot.com/2013/01/the-three-that-got-away-ten-facts/>

Het grote brein achter de ontsnapping, Roger Bushell, wist binnen tien uur Saarbrücken te bereiken. Daar werd hij gesnapt toen hij op een trein wachtte.

Amper 20 kilometer van de Franse grens waar het verzet hem ongetwijfeld had opgevangen. Hij was dus één van de 73 die werden opgepakt.

Van hen werden er 23 weer in kampen ondergebracht, o.a. in Sachsenhausen en Colditz.

De andere 50 zouden de vrijheid niet beleven.

Adolf Hitler gaf persoonlijk bevel hen te executeren, daarmee de Conventie van Genève die destijds ook door Duitsland was ondertekend, aan zijn laars lappend.

Ook hier ontspoorden de filmmakers. De ongelukkigen werden niet in één massaal bloedbad gedood. Ze werden door medewerkers van de Gestapo individueel of paarsgewijze meegenomen en op afgelegen plaatsen koelbloedig neergeschoten. „Neergeschoten bij een vluchtpoging” of “gedood bij de arrestatie” werden de meldingen.

Onder de 50 geëxecuteerden waren zes Canadezen.

[Henry J. Birkland](#), [Gordon A. Kidder](#); [Patrick W. Langford](#); [George E. McGill](#); [James C. Wernham](#) en [George W. Wiley](#).

Monument voor de vijftig aan de weg naar Zagan, nu Pools gebied

De [kampcommandant Lindeiner-Wildau](#) werd weggestuurd. De nieuwe commandant, luitenant-kolonel Werner Braune was dermate geschokt door de massamoord op de krijgsgevangenen dat hij toestond dat de overgeblevenen een monument oprichten voor de slachtoffers.

Stalag Luft III werd begin 1945 bevrijd. Hoewel de Gestapo er alles aan deed de wandaden te verbergen slaagde een speciale eenheid van de RAF erin de moordenaars op te sporen. Na drie jaren speurwerk en een proces werden 18 Nazi's schuldig bevonden aan de moord op de krijgsgevangenen. Van hen werden er dertien ter dood veroordeeld en geëxecuteerd.

De „Grote Ontsnapping” was niet de eerste geslaagde poging van de gevangenen in Stalag Luft III.

Op 29 oktober 1943 slaagden drie mannen erin eveneens te ontkomen en in vrijheid te blijven.

De actie is later bekend geworden (en ook, met fictie gelardeerd, verfilmd) onder de naam [“Wooden Horse”](#).

L-R Michael Codner; Eric Williams; Oliver Philpot. © Imperial War Museum London.

De drie van 29-10-1943

Wat lang onduidelijk is gebleven was het verhaal van de vierde tunnel met de codenaam "George".

"George" werd in 1945 gestart onder het kamptheater en gebouwd als een noodtunnel die de krijgsgevangenen een ontsnappingsmogelijkheid bood met het oog op de Duitse nederlaag met mogelijke represailles tegen de krijgsgevangenen als gevolg.

Zover kwam het echter niet. Begin 1945, toen de Russische troepen naderden, werden de nog aanwezige gevangenen in lange dagmarsen naar andere kampen verplaatst.

In augustus 2011 vonden Britse archeologen deze "missing link".

De focus van het onderzoek lag toen op het uitgraven van tunnel George. Dit leverde een breed scala aan materialen op die door de krijgsgevangenen werden gebruikt bij de constructie van de tunnel. Het gaf een unieke kijk op de ingenieuze ontsnappingstechnieken en apparaten die in die tijd werden gebruikt.

Beeld van de uitgraving "George"

De tunnel was ongelooflijk goed bewaard gebleven. Men vond met hout beklede muren, het bewijs van elektrische bedrading en aansluitdozen voor het verlichten van de tunnel. Gevonden voorwerpen waren onder meer de as en wielen van een van de tunnelwagens, een bijna complete luchtpomp en „Klim blikken” die waren gebruikt om luchtleidingen te maken.

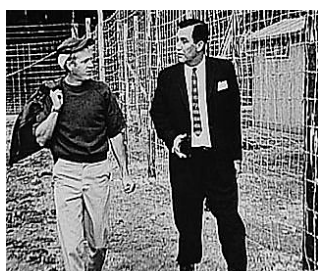
Verreweg de belangrijkste vondst tijdens het onderzoek was die van een clandestiene krijgsgevangenenradio, gemaakt uit een koekjesdoos en materiaal dat in het kamp was "gevonden".

Tijdens het onderzoek hebben twee voormalige krijgsgevangenen uit het kamp de archeologen onschatbare kennis uit de eerste hand gegeven.

Poignant memories: Frank Stone, left, and Gordie King with recovered artifacts

Te weten: Gordie King, een RAF-piloot die in de nacht van de ontsnapping de luchtpomp bediende. Hijzelf was nummer 140 op de lijst. Ook aanwezig was Frank Stone, een boordschutter. Hij was het „slapie,, van de „tunnelkoning” [Wally Floody](#), RCAF piloot en een ex-mijnwerker die de supervisie had bij het graven.

McQueen met Floody als technisch adviseur

De gedeelde informatie stelde ingenieurs en huidig RAF-personeel in staat een reconstructie uit te voeren met dezelfde technieken en vergelijkbare materialen die destijds door de krijgsgevangenen werden gebruikt.

Als we de plattegrond op pagina twee bekijken zien we dat „George” vanaf het theater recht naar het aparte deel van het kamp werd gegraven waar de Duitse bewakers waren gehuisvest. Dat moet heel bewust zo zijn gepland. Naar verluid met de bedoeling daar in te breken om wapens te bemachtigen nadat ze hadden vernomen welk lot vijftig van hun medegevangenen hadden ondergaan.

Hoe dan ook, door de opgravingen en de voorwerpen die zijn gevonden is de historie rond Stalag Luft III afgerond.

Na archivering is „George” weer „toegedekt” de term „dichtgegooid” zou van te weinig respect getuigen voor de vindingrijkheid, de inspanningen en de moed die de gevangenen toonden. De prijs die betaald werd was hoog, heel hoog.

Herman Sligman

Bronnen:

Wikipedia, Archeologie online, ABC News, Snopes by David Mikkelson, Sky History tv, Guard-Archeology.co.uk, Nytimes.com, BBC.com. History.com, Veterans.gc.ca.

